

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในครั้งนี้เป็นความพยายามที่จะศึกษาถึงความต้องการ และรูปแบบของชุมชน ในหมู่บ้านไต่หมู่บ้านหนึ่งตามความเป็นจริง โดยปกติในการจัดการหมู่บ้านทั่วไป ก็จะมีผู้ที่เกี่ยวข้องอยู่ 2 ฝ่าย ก็คือ ประชาชนในชุมชนเอง และทางภาครัฐ ในการดำเนินการจัดการที่ผ่านมาส่วราชการเข้ามาพัฒนาหมู่บ้านโดยมีวัตถุประสงค์ ให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น แต่เนื่องจากมีข้อจำกัดเรื่องเวลา งบประมาณ และระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติที่สลับซับซ้อนผู้ปฏิบัติจึงเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ราชการเป็นส่วนใหญ่ โอกาสที่ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย หรือประชาชนทั่วไปจะเข้าไปร่วมจึงเป็นไปได้ยาก

เป็นที่น่าสังเกตว่าการกล่าวถึงการจัดการชุมชนโดยทั่วไป มักจะพิจารณาเฉพาะการจัดการชุมชนของรัฐเป็นด้านหลักแต่โดยข้อเท็จจริงแล้ว ขณะที่รัฐกำลังดำเนินการให้กับชุมชนอยู่นั้น คนในชุมชนก็ดำเนินกิจกรรมในการจัดการชุมชนของตนเองอยู่ตลอดเวลา กิจกรรมบางอย่างก็สอดคล้องกับกิจกรรมที่ส่วนราชการทำขึ้นจึงปรากฏออกมาในลักษณะของการ “ให้ความร่วมมือ” หรือ “ทำตามนโยบาย” แต่บางกิจกรรมที่เป็นกิจกรรมที่เป็นความต้องการของประชาชนเองไม่อาจรองรับ งบประมาณ หรือไม่อาจปฏิบัติได้โดยระเบียบวิธีของราชการ ซึ่งชุมชนมีวิถีคิด และวิถีปฏิบัติที่ต่างออกไป อันเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่ชุมชนโดยตรง ประชาชนก็ดำเนินการโดยอาศัยกลไก และสถาบันที่มีอยู่ภายในชุมชนนั้นๆ ซึ่งบางครั้งไม่สอดคล้อง หรือเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับนโยบาย หรือกิจกรรมที่ส่วนราชการดำเนินอยู่ แต่ผลการพัฒนาได้เกิดขึ้นแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นลักษณะของการเข้าร่วม หรือระดับของการเข้าร่วม ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวอันเป็นวิธีการของประชาชนเองกลับมีการกล่าวถึงน้อยมาก การวิจัยครั้งนี้จึงมีความพยายามที่จะรวบรวมข้อมูลและทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยว ที่เป็นส่วนของประชาชน ได้กำหนดขึ้นภายใต้การเข้ามาเกี่ยวข้องของนโยบายของส่วนราชการ และความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในปัจจุบันอย่างมีปฏิสัมพันธ์โดยมองลักษณะการพัฒนามององค์รวมของชุมชนทั้งหมด

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยที่ได้ตั้งไว้ในตอนต้น ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการศึกษาวิจัยโดยกำหนดแหล่งข้อมูลซึ่งครอบคลุมในเรื่องของพื้นที่ในการศึกษาวิจัย เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และประชากรที่จะศึกษา กำหนดเครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการวิจัย กำหนดวิธีการเก็บ

รวบรวมข้อมูล และการเข้าสู่หมู่บ้าน ได้กำหนดวิธีวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อสรุปตรงตามวัตถุประสงค์ โดยมีวิธีการดำเนินงานดังต่อไปนี้

3.1 แหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดแหล่งข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ไว้ 3 กลุ่ม ดังนี้

พื้นที่ที่ทำการศึกษา

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่วิจัยที่หมู่บ้านไหลหิน ตำบลไหลหิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง เนื่องจากหมู่บ้านแห่งนี้มีแหล่งโบราณสถาน และโบราณวัตถุที่สำคัญแห่งหนึ่ง ก็คือ วัดไหลหินซึ่งมีความเก่าแก่ในศิลปกรรมล้านนาในยุคแรกๆ จึงทำให้ทางภาครัฐ และเอกชนพยายามส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดลำปาง วัดไหลหินแห่งนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่และยังไม่มีเป็นที่รู้จักกันมากนัก ดังนั้นจึงทำให้ทางผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาในพื้นที่นี้ในการที่จะพัฒนาให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องที่เป็นตำรา เอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ก่อนที่จะเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลในหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อจะรวบรวมแนวคิดทฤษฎีของนักวิชาการต่างๆให้เป็นระบบ รวมทั้งเอกสารข้อมูลทางราชการ เช่น ผลการสำรวจความจำเป็นพื้นฐานในชุมชนไหลหินขององค์การบริหารส่วนตำบลไหลหิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง และวาระการประชุมของคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดลำปาง เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาข้อมูล และกำหนดแนวทางในการทำเครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

3.2 กลุ่มประชากรที่จะทำการศึกษา ในครั้งนี้ ได้แก่

กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับทางราชการซึ่งเป็นผู้นำประเภทต่างๆ ของหมู่บ้าน เช่น กำนัน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล รวมถึงข้าราชการที่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในหมู่บ้าน ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้จะเป็นผู้ที่เข้าใจขั้นตอนการทำโครงการ ที่มาของโครงการ หรือกิจกรรมที่มาจากส่วนราชการ ตลอดจนถึงวิธีติดต่อบริหารโครงการ และความเห็นต่อการเข้ามาร่วมของประชาชนในโครงการ ตลอดจนถึงการให้ข้อมูลด้านการใช้อำนาจการควบคุมจัดการในการแก้ปัญหาของหมู่บ้าน ที่ทำร่วมกับราชการ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นกลุ่มที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านต่างๆ จึงได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่างๆ ดังนี้ คือ กลุ่มผู้สูงอายุที่ทราบ และเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน กลุ่มผู้เข้าร่วมในเหตุการณ์สำคัญ กลุ่มอดีตผู้นำที่เป็นทางการ พระสงฆ์ และกลุ่ม อ.ส.ม.ศ. (อาสาสมัครศิลปวัฒนธรรม) เป็นต้น และสุดท้ายคือ

กลุ่มชาวบ้าน เป็นประชาชนที่อยู่ในเขตของหมู่บ้านไหลหิน ตำบลไหลหิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

3.3 เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ ในการวิจัยภาคสนามโดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากการสำรวจโดยตรงจากผู้ให้ข้อมูล ซึ่งมีเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 แบบ คือ การสังเกต และการสัมภาษณ์ เป็นวิธีการหลัก แต่ข้อมูลบางส่วนได้มาจากผลการสำรวจความจำเป็นพื้นฐานในชุมชนไหลหินขององค์การบริหารส่วนตำบลไหลหินเข้ามาประกอบ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพ รายได้ กลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน

อุปกรณ์ที่นำมาประกอบในการสัมภาษณ์ และการสังเกต คือ เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้ในขณะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์ตลอดระยะเวลาของการวิจัย เนื่องจาก การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพดังนั้นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการเก็บรวบรวมข้อมูลอีกประการหนึ่ง ก็คือ ตัวผู้วิจัยเอง ซึ่งต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่ลำเอียงไปยังฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และจะต้องศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องทุกอย่าง และอย่างลึกซึ้ง ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลประเด็นต่างๆ ตามกรอบแนวคิดที่ตั้งไว้

หลังจากที่ได้ศึกษาข้อมูล เอกสารที่ได้จากหนังสืองานวิจัย เอกสารทางราชการ เช่น ผลการสำรวจความจำเป็นพื้นฐานขององค์การบริหารส่วนตำบลไหลหิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง และวาระการประชุมของคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดลำปาง ก็ได้นำมากำหนดเป็นเครื่องมือที่จะเข้าไปเก็บในภาคสนาม โดยการวิจัยในครั้งนี้ได้กำหนดรวบรวมข้อมูลคือ

การสัมภาษณ์ ได้กำหนดไว้ 2 แบบ คือ แบบมีโครงสร้าง และแบบไม่มีโครงสร้าง ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ล่วงหน้าไว้ 2 แบบ โดยเฉพาะแบบไม่มีโครงสร้างนั้น ผู้วิจัยได้ใช้เข้าไปในชุมชนในครั้งแรกๆ หลังจากได้ข้อมูลเอกสาร เป็นการแนะนำตัว และการซักถามข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของชุมชนจากผู้สูงอายุ และผู้นำในอดีต ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นว่าผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ มี

ความพอใจในการสัมภาษณ์ เพราะเป็นเรื่องที่ผ่านมาแล้ว และเกิดความประทับใจในเหตุการณ์เหล่านั้น จนมีการแนะนำอย่างจริงจังในการให้สัมภาษณ์คนต่อไป หลังจากสัมภาษณ์ไประยะหนึ่งจนได้ทราบว่า การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างนี้มีประโยชน์ต่อการตั้งประเด็นในการสัมภาษณ์ในครั้งต่อไป ในส่วนนี้ผู้วิจัยไม่ได้ใช้แบบสัมภาษณ์ในการรวบรวม แต่ได้กำหนดเค้าโครงการสัมภาษณ์อย่างกว้างๆ ตามประเด็นที่ต้องการ โดยทำการสัมภาษณ์ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มที่เป็นทางการ และกลุ่มชาวบ้าน

การสังเกต ได้กำหนดไว้เป็น 2 ลักษณะด้วยกัน คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ซึ่งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ก็คือ การที่ผู้สังเกตเข้าไปร่วมกับกลุ่มคนที่ถูกศึกษา มีการทำกิจกรรมร่วมกันซึ่งผู้วิจัยก็ได้ใช้วิธีการนี้โดยกระบวนการสามขั้นตอน คือ การสังเกต การซักถาม และการจดบันทึก ซึ่งกระบวนการสังเกตกับการสัมภาษณ์บางครั้งผู้วิจัยต้องใช้ร่วมกัน เพราะขณะสัมภาษณ์ก็ได้ทำการสังเกตปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมบางอย่างไปด้วย นอกจากนั้นยังมีการบันทึกเทป และบันทึกภาพเหตุการณ์ต่างๆด้วย เพื่อนำมาตีความ หรือพิจารณารายละเอียดของเหตุการณ์ต่างๆอีกครั้งหนึ่งในภายหลัง ส่วนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเป็นการสังเกตโดยตรง โดยไม่ให้ผู้ร่วมกิจกรรมต่างๆ รู้ตัวในส่วนนี้ คือ ตอนไปสัมภาษณ์ผู้สูงอายุเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดหรือประวัติบุคคลในอดีต ซึ่งส่วนนี้ผู้ให้ข้อมูลมักจะไม่ระมัดระวังตัว มักจะเล่าต่อไปตามอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งก็ทำให้ได้ข้อมูลอีกระดับหนึ่งที่เป็นอารมณ์ความรู้สึกและเหตุการณ์ที่ผู้เล่าแสดงออกไม่รู้ตัว

โดยสรุปผู้ศึกษาวิจัยได้ใช้เครื่องมือสองแบบนี้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นส่วนใหญ่ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นจะใช้วิธีการสัมภาษณ์ และการสังเกตเป็นหลักโดยที่จะทำการเตรียมข้อมูลที่ต้องการสัมภาษณ์อย่างกว้างก่อนลงภาคสนาม โดยที่จะมีกระบวนการในการลงภาคสนาม เพื่อที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ติดต่อบริษัทงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล โดยทำหนังสือแจ้งความประสงค์ในการเข้าพื้นที่เพื่อทำการวิจัยถึงหัวหน้าองค์การบริหารส่วนตำบลไหลหิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง เพื่อสะดวกในช่วงเวลาที่ลงพื้นที่ศึกษา

2. กระบวนการเข้าสู่สนาม การเข้าพื้นที่ครั้งแรกผู้วิจัยได้ขอหนังสือออกจากหน่วยงานบริหารส่วนตำบลไหล่หิน ถึงผู้นำหมู่บ้านเพื่อแนะนำตัวผู้วิจัย และชี้แจงวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์ในการเขาไปทำวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้ถือหนังสือเข้าไปพบผู้นำด้วยตนเอง พร้อมทั้งพบกลุ่มเป้าหมาย

หลังจากนั้นในการเข้าพื้นที่ครั้งต่อๆ มา ผู้วิจัยได้สร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มเป้าหมายโดยเข้าไปร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น งานวัดตามประเพณี การประชุมหมู่บ้าน เป็นต้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนิทสนมคุ้นเคยกับกลุ่มเป้าหมายมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยใช้เวลาในการเข้าพื้นที่เป็นช่วงเวลา 3 เดือน

3. แสวงหาผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การแสวงหาผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้ที่สามารถบอกรายละเอียดในประเด็นต่างๆได้ เพื่อที่จะได้นำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสัมภาษณ์กลุ่มอื่นๆ ต่อไป

4. การจัดสนทนากลุ่ม ในการจัดสนทนากลุ่มนั้นผู้วิจัยได้สร้างบรรยากาศเป็นกันเองให้กับผู้ร่วมสนทนา โดยเลือกสถานที่จัดหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล วัด และบ้านผู้นำชุมชน เป็นต้น

5. การจัดประชุม จัดทำในลักษณะกึ่งทางการ กล่าวคือ ผู้ร่วมประชุมประกอบด้วยผู้วิจัย ฝ่ายประชาชนร่วมกันวางแผนการดำเนินการและตอบข้อซักถามซึ่งกันและกันบรรยากาศในการประชุมเป็นการสนทนาแบบกันเอง เปิดโอกาสให้ฝ่ายประชาชนได้แสดงความคิดเห็น และทัศนคติของตนเองมาโดยอิสระ

6. การสื่อสารข้อมูล เนื่องจากข้อจำกัดของงบประมาณ เวลา และระยะทางติดต่อกับชุมชน ทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถเดินทางติดต่อกับชุมชนได้ด้วยตนเองทุกครั้งที่ต้องติดตามข้อมูล และการนัดหมายต่างๆ ผู้วิจัยจึงสำรวจหาบุคคลที่มีกิจวัตรในการเดินทางระหว่างหมู่บ้านในเมืองประจำ เช่น เจ้าหน้าที่ของทางราชการที่พักอยู่ในเมือง ซึ่งวิธีการนี้ทำให้การติดต่อกับประชาชนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง สะดวก และสามารถสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชนในเรื่องการติดตามผลการดำเนินการเป็นอย่างดี

3.5 การตรวจสอบข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลที่ครบถ้วนโดยวิธีการดังกล่าวมาแล้ว เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่แท้จริง ถูกต้อง ครบถ้วน ครอบคลุมประเด็นที่ทำการศึกษาก่อนที่จะทำการวิเคราะห์ต่อไปจำเป็นที่ผู้วิจัยจะต้องตรวจสอบข้อมูลที่ได้นั้นทำการตรวจสอบอย่างละเอียด โดยการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยการตรวจสอบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญมากกว่า 1 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ในชุมชน และตัวแทนกลุ่มประชาชน ถ้าผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1

ให้ข้อมูลตรงกับคนที่ 2 และ 3 ก็แสดงว่าข้อมูลนั้นเชื่อถือได้ หลังจากนั้นได้นำข้อมูลไปพูดคุยเมื่อมีการจัดสนทนากลุ่ม เพื่อตรวจสอบสถานการณ์ และเวลาที่ต่างกันของผู้ให้ข้อมูลคนเดิม ข้อมูลจะคงเดิมหรือเปลี่ยนแปลง

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาข้อสรุปและคำอธิบายเกี่ยวกับความต้องการ และรูปแบบของการมีส่วนร่วมในการจัดการให้วัดไหล่หินให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ตลอดจนได้ทำการศึกษากิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนได้ดำเนินการอยู่ในหมู่บ้าน

การวิเคราะห์ถึงความต้องการนั้นจะทำการวิเคราะห์เกี่ยวกับ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ลักษณะการเข้าไปมีส่วนร่วม ความคาดหวังของประชาชนในหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และความพร้อมของประชาชนและแหล่งท่องเที่ยว ในส่วนของรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น จะวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ ดังนี้ การพัฒนาเส้นทาง ร้านค้าและของที่ระลึก การประชาสัมพันธ์ ความปลอดภัย และการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการจัดแบ่งข้อมูลออกเป็นประเด็นต่างๆ เพื่อให้เกิดความสะดวกและไม่สับสน เมื่อนำมาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาเปรียบเทียบกัน แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้มาแยกแยะในสิ่งที่เหมือนกันและแตกต่างกันในแต่ละประเด็น พร้อมเหตุผลของประเด็นต่างๆที่ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นออกมา จากนั้นจึงนำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการอธิบาย และวิเคราะห์ให้มีเหตุและผลมากขึ้น แล้วจึงได้ข้อสรุปที่ทำให้เห็นถึงปรากฏการณ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมดำเนินการจัดการให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้เพื่อความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของงานวิจัย ผู้วิจัยจึงได้นำข้อมูลไปทำการตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูลคนอื่นๆ จนกระทั่งได้ข้อสรุปของการศึกษาที่ตรงกัน ซึ่งการรายงานผลการวิจัยในครั้งนี้ได้ใช้รูปแบบเชิงพรรณนา